
**ZESZYTY NAUKOWE WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
W BYDGOSZCZY
STUDIA PEDAGOGICZNE z. 23
Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna 1994 (8)**

KRYSTYNA LENARTOWSKA
HALINA SMOLIŃSKA-RĘBAS
WSP w Bydgoszczy

**CZYTANIE I CZYTELNICTWO DZIECI MŁODSZYCH JAKO
PRZEDMIOT ZAINTERESOWAŃ BADAWCZYCH
STUDENTÓW KIERUNKU NAUCZANIA POCZĄTKOWEGO**

Współcześnie czytanie pojmuje się jako proces rozwojowy, który zostaje zainicjowany w klasach niższych szkoły podstawowej. Już na tym szczeblu kształcenia, obok przyswajania dzieciom umiejętności technicznej czytania, nauczyciele starają się kształcić zainteresowanie uczniów czytaniem. Podejmują oni i inspirują takie działania, które sprzyjają osiągnięciu przez dzieci pożądanym nawyków czytania, rozszerzają potrzebę kontaktu z książką i czasopiśmem dziecięcym, kształtują gust literacki małych czytelników.¹

Cel badań nad czytelnictwem zawarł Goriszowski w następujących słowach: „... im częściej badać będziemy naukowo czytelnictwo dzieci i młodzieży, tym łatwiej uzyska się zwiększenie oddziaływań na czytelnika-ucznia”².

Problem czytelnictwa dzieci w młodszym wieku szkolnym jest mało poznany. Przeprowadzone dotychczas w Polsce badania nad czytelnictwem tej grupy wiekowej mają charakter wycinkowy i są oparte na niewielkiej próbie reprezentatywnej. Podejmowane były one głównie przy okazji badań nad czytelnictwem innych grup wiekowych. Tymczasem, zdaniem Andrzejewskiej, „Mali czytelnicy zasługują na większe zainteresowanie badawcze, ponieważ duży czytelnicy, którymi

większość badaczy czytelnictwa zajmuje się, wyrosli z małych i kto wie, czy okres pierwszych olśnień lekturowych nie zdecydował o przebiegu ich życiorysu czytelniczego i nie tylko czytelniczego.”³

Problematyka dotychczasowa badań polskich nad czytelnictwem dzieci w młodszym wieku szkolnym koncentruje się wokół następujących zagadnień:

- zainteresowań czytelnicznych tej populacji, zamiłowania do czytania oraz przejawów aktywności czytelnicznej;
- kompetencji czytelnicznych dzieci młodszych, tj. techniki czytania i rozumienia czytanego tekstu;
- związku umiejętności czytania z czytelnictwem;
- wpływie czytelnictwa literatury beletrystycznej o tematyce społecznej na przyrost wiedzy społecznej dzieci dziewięcio- i dziesięcioletnich;
- postaw czytelnicznych dzieci szkolnych z objawami zaburzeń przystosowania społecznego;
- znajomości lektury szkolnej;
- stosunku uczniów klas niższych do lektury szkolnej.⁴

Wyniki badań, związane z nimi spostrzeżenia, uogólnienia i refleksje zawarte są w pozycjach zwartych i artykułach publikowanych w latach 1957-1988.⁵

Wszelkie badania nad czytelnictwem dzieci młodszych to poszukiwanie skutecznej drogi pobudzenia uczniów do czytania i wplatania literatury w ich dziecięcą egzystencję jako czegoś naturalnego, nieodzownego.

Interesującą w związku z powyższym problematykę podejmował W. Goriszowski. Interesowały go czynniki warunkujące aktywność czytelniczną:

- produkcja wydawnicza i dystrybucja książek dla dzieci;
- zakres i zasięg inspiracji rodziców w rozwijaniu czytelnictwa swych dzieci;
- organizacja procesu czytelnictwa w szkole.

D. Świerczyńska-Jelonek⁶ w rozważaniach nad czytelnictwem zwróciła uwagę na trzy rodzaje trudności, na które napotyka nauczyciel w organizowaniu sytuacji czytelnicznych:

1. Spowodowane stanem kondycji psychicznej i fizycznej ucznia: trudności w inspirowaniu kontaktów czytelnicznych mogą być powodowane niskim poziomem inteligencji dziecka, jego trudnościami emocjonalnymi (możliwością przeżywania i odczuwania) niskim poziomem wiedzy, ubogim słownictwem, wadami wzroku i mowy;
2. Spowodowane jakością tekstu literackiego i jego edycji: tekst dla dziecka jest nieinteresujący, zbyt dla niego łatwy czy też trudny, nieodpowiednie edytorstwo książki, nieatrakcyjny materiał ilustracyjny, zbyt mała czcionka, kiepski papier;

3. Związane z sytuacją czytelniczą: sytuacja, gdy czytanie stosowane jest jako kara (przez dom czy szkołę), kontakt dziecka zmęczonego z książką, możliwość zastępowania zabawy czytaniem i inne.

Wyrazem prób przewycięzania trudności w nawiązywaniu przez dzieci młodsze kontaktu z książką, przewycięzania trudu czytania (czy ewentualnej niechęci do czytania), wychowywanie małych czytelników, są pozycje i artykuły prezentujące doświadczenia nauczycieli związane z rozwijaniem czytelnictwa w klasach niższych oraz przykłady opracowywania lektur i rozmaitych tekstów literackich. Tak one, jak i wyniki dotychczasowych badań, analiz inspirują kolejne próby badawcze w omawianej tu dziedzinie.

Badania nad czytaniem i czytelnictwem uczniów w młodszym wieku szkolnym prowadzone są od wielu lat przez studentów kierunku nauczania początkowego WSP w Bydgoszczy pod kierunkiem promotorów prac magisterskich. Zamieszczona tu charakterystyka prac z ostatnich lat pozwoli zorientować się w podejmowanej problematyce badawczej. Studenci prowadzili badania posługując się tak metodą sondażu diagnostycznego jak i eksperymentu pedagogicznego.

M. Ciszewska⁷ i L. Muzyczuk⁸ badały percepcję lektur u dzieci w młodszym wieku szkolnym. Badania swe podporządkowały problematyce związanej z procesem percepcji wybranych pozycji ze spisu lektur u uczniów klas drugich i trzecich ze środowiska miejskiego i wiejskiego.

Poszczególne teksty literackie zostały zaprezentowane dzieciom w jednakowy sposób, co umożliwiło porównanie procesów spostrzegania uczniów z obydwu badanych środowisk. Zestawienie wyników badań, a także ich interpretacje ukazały poziom percepcji uczniów w mieście i na wsi oraz te elementy utworu literackiego, które są przez dzieci młodsze postrzegane, które szczególnie są przez nie zauważane. Badania pozwoliły również ustalić, która spośród zaprezentowanych dzieciom lektur była dla nich najbardziej atrakcyjna.

Podobieństwo i różnice w recepcji wybranych lektur szkolnych u uczniów młodszych ze środowisk miejskich i wiejskich przedstawiły A. Kmiec⁹ i M. Kałuska¹⁰. Zastanawiały się:

- czy poziom recepcji lektury u dzieci z różnych środowisk wiąże się z formą i treścią utworu,
- w jakiej mierze recepcja lektury jest uzależniona od środowiska rodzinnego dziecka,
- w jakim stopniu zamiłowania czytelnicze dziecka wpływają na recepcję lektury.

Badania wykazały, że środowisko rodzinne dziecka, poziom kulturowy rodziny wywiera wpływ na poziom recepcji lektury. W związku z tym, bez względu na

treść i formę utworu, dzieci miejskie osiągały zawsze wyższy poziom recepcji danej lektury, niż dzieci ze wsi. W przypadku uczniów klasy trzeciej okazało się, że zainteresowania czytelnicze wiązały się z poziomem recepcji lektury u dziecka, natomiast u badanej populacji uczniów klas drugich zależność ta nie wystąpiła.

Na znaczenie aktywizujących form pracy z lekturą dla podniesienia u uczniów klas niższych stopnia recepcji utworu zwróciła uwagę M. Kowalczyk¹¹ i E. Stucka.¹² Przeprowadziły badania eksperymentalne, które wykazały, że wpływ takich sposobów pracy wydatnie podnosi stopień recepcji utworów literackich. Stosowanie więc aktywizujących dzieci form pracy, takich, które wywołują pełne ich zaangażowanie, twórczą aktywność, sprzyja lepszemu zrozumieniu i zapamiętaniu treści lektury.

Sposoby i formy pracy z lekturą w klasach niższych związane są z integralnie stosowanymi na lekcjach metodami nauczania - uczenia się.

Tym zagadnieniem zajęły się: M. Waliszewska¹³, J. Miszewska¹⁴, K. Bruzda¹⁵, które w oparciu o przeprowadzone badania sondażowe stwierdziły, że w codziennej praktyce szkolnej w klasach niższych nauczyciele stosują podczas pracy z lekturą przede wszystkim metody asymilacji wiedzy. Tymczasem właśnie metody waloryzacyjne, sprzyjające przeżywaniu utworu przez małego czytelnika, są obecnie uznawane za te, które korzystniej oddziałują na procesy czytania i czytelnictwo.

Aktywizowanie procesu czytelniczego dzieci młodszych wiąże się z jego organizacją. Niemalą rolę w tym zakresie może odegrać rodzina, szkoła, biblioteka dziecięca.

Tendencje w przebiegu inicjacji literackiej we współczesnej rodzinie scharakteryzowały w swoich pracach B. Konieczna¹⁶, M. Matuła¹⁷. Interesował je wiek rozpoczęcia inicjacji literackiej, stan dziecięcych księgozbiorów, częstotliwość i przebieg kontaktów czytelniczych, postawy rodziców wobec książek i czytelnictwa dzieci a także postawy dziecka wobec książek i czytelnictwa.

Analiza wyników badań pozwoliła stwierdzić różnice w przebiegu rodzinnej inicjacji. Korzystny wpływ na jej przebieg wywiera wykształcenie rodziców, charakter wykonywanej przez nich pracy, w mniejszym stopniu środowisko lokalne.

Eksperymentalne badania M. Lubczyńskiej¹⁸ i R. Janus¹⁹ skoncentrowały się na sposobach rozbudzenia i kształtowania zainteresowań lekturą szkolną w klasie drugiej i trzeciej. Wyniki okazały się korzystniejsze dla klas eksperymentalnych, a wyrażały się w:

- wzroście średniej liczby wypożyczeń w bibliotece szkolnej,
- bardziej pozytywnym stosunku do książki i lektury szkolnej niż u uczniów klas kontrolnych,

– lepszej znajomości przeczytanych lektur wybranych dla danej klasy.

Działalność bibliotek w zakresie klas początkowych badały M. Heyser²⁰ i I. Szymaniak²¹. Droga sondażu diagnostycznego poddały analizie dane dotyczące księgozbioru, czytelnictwa dzieci, częstotliwości korzystania z biblioteki, najczęściej wypożyczanej książki, a także form pracy z czytelnikami (wystawy, filmy, audycje radiowe i telewizyjne, spotkania autorskie, organizację i przebieg lekcji bibliotecznej, konkursy, gry i zabawy literackie).

Lektura szkolna i jej czytanie nie jest celem samym w sobie. Może ona być jednym ze źródeł zaspokajania potrzeb czytelniczych uczniów. O znaczeniu lektur w okresie wczesnoszkolnym w tym względzie traktuje praca J. Kmiecia²². Przeprowadzone badania wykazały bardzo szeroki wachlarz potrzeb. Wśród nich zdecydowanie dominowały dwie: potrzeba kompensacji i rozrywki. Wszystkie cztery pozycje lekturowe użyte w badaniach zaspokajały (w jakiejś mierze) potrzeby czytelnicze wszystkich uczniów. Nie było wśród badanych ani jednego dziecka, któremu któryś z wybranych utworów nie podobałby się.

Podobne zjawisko zaobserwowały I. Lubińska²³ i B. Oleksiak²⁴. Badając odbiór i wartościowanie utworów literackich przez uczniów klas drugich i trzecich stwierdziły, że dzieci, uzasadniając wybór ulubionych postaci ze znanych utworów, kierowały się przede wszystkim następującymi potrzebami: wzorów zachowań, tożsamości i kompensacji. Rzadziej pojawiła się potrzeba rozrywki, estetyczna i informacji. Hierarchia tych potrzeb zmieniała się w zależności od środowiska (wiejskie, małomiasteczkowe, wielkomięskie), a także w zależności od płci. Dziewczęta w wyborze częściej aniżeli chłopcy kierowały się potrzebą tożsamości, wzorów zachowań, estetyczną. Natomiast u chłopców zdecydowanie dominowała potrzeba kompensacji, rozrywki, informacji.

W tradycji i współczesności szkoły jednym z jej znaczących zadań jest rozbudzenie zainteresowania uczniów książką i czytelnictwem, ponieważ: "Cała suma przeżyć i refleksji wiążących się z lekturą staje się źródłem kształtowania własnego świata wartości, wewnętrznej motywacji dążeń i zachowań, kształtowania się umysłowości i kultury literackiej odbiorcy".

Nauczyciel klas niższych współdziała w tym zakresie tak ze swymi uczniami, jak i ich rodzicami, a także biblioteką szkolną. Trafnie dobierane czynności organizacyjne i metodyczne prowadzą do tego, by już dzieci młodsze polubiły czytanie. Badania nad czytelnictwem dzieci młodszych umożliwiają wnikanie w złożony proces czytania, cenny instrument rozwoju osobowości dziecka.²⁵

PRZYPISY

- ¹ E. Malmquist: Nauka czytania w szkole podstawowej. Warszawa, WSIP 1982
- ² W. Goriszowski: Książka a wychowanie. Katowice 1973 s. 27.
- ³ J. Andrzejewska: Zróżnicowanie startu czytelniczego dzieci w młodszym wieku szkolnym. W: Czytelnicтво w kształceniu i wychowaniu szkolnym. Poznań 1980 s. 31
- ⁴ M. Węglińska: Czytelnicтво uczniów w młodszym wieku szkolnym. Szczecin, ODN 1988
- ⁵ K. Lenartowska, W. Świętek: Lektura w klasach I-III. WSIP, I. Papuzińska: Czytanie domowe. Warszawa, WSIP 1975; I. Papuzińska: Inicjacje literackie. Warszawa, WSIP 1981; A. Przeclawska: Rozwój zainteresowań czytelniczych. W: Literatura dla dzieci i młodzieży w procesie wychowania, praca zbiorcza, red. A. Przeclawska, Warszawa 1978; I. Słońska: Dzieci i książki. Warszawa, PZWS 1959; I. Słońska: Psychologiczne problemy ilustracji dla dzieci. Warszawa, PZWS 1969; M. Tyszkowa: Recepcja i oddziaływanie literatury pięknej w okresie dzieciństwa i młodości. W: Poezje i dziecko. Poznań, 1973; M. Plenkwicz: Osiągnięcia uczniów klas początkowych szkoły podstawowej w czytaniu ze zrozumieniem. Praca doktorska, maszynopis, Bydgoszcz, 1988
- ⁶ D. Swierszczyńska-Jelonek: Czytelnicтво dzieci w młodszym wieku szkolnym, *Żyćte Szkoły*, 1985 nr 1
- ⁷ M. Ciszewska: Percepcja lektur u dzieci w młodszym wieku szkolnym. Praca magisterska, maszynopis, Bydgoszcz, WSIP, 1989
- ⁸ L. Muzyczuk: Percepcja lektur u dzieci w młodszym wieku szkolnym. Praca magisterska, maszynopis, Bydgoszcz, 1989.
- ⁹ A. Kmieć: Podobieństwa i różnice w recepcji lektur u dzieci różnych środowisk na przykładzie klas drugich. Praca magisterska, maszynopis, Bydgoszcz WSP, 1989
- ¹⁰ M. Kałuska: Podobieństwa i różnice w recepcji lektur szkolnych u dzieci klas trzecich różnych środowisk. Praca magisterska, Bydgoszcz, WSP, 1989.
- ¹¹ M. Kowalczyk: Znaczenie aktywizujących form pracy z lekturą w klasie drugiej dla recepcji utworu. Praca magisterska, Bydgoszcz, WSP, 1989
- ¹² E. Stucka: Znaczenie aktywizujących form pracy z lekturą w klasie trzeciej dla recepcji utworu. Praca magisterska, Bydgoszcz, WSP, 1989
- ¹³ W. Waliszewska: Formy pracy z lekturą w świetle teorii i praktyki w klasach młodszych. Praca magisterska, Bydgoszcz, WSP, 1989
- ¹⁴ K. Bruzda: Formy pracy z lekturą w klasach początkowych. Praca magisterska, maszynopis, Bydgoszcz, WSP, 1989
- ¹⁵ M. Miszewska: Formy pracy z lekturą w klasach początkowych. Praca magisterska, maszynopis, Bydgoszcz, WSP, 1989
- ¹⁶ B. Konieczna: Tendencje w przebiegu inicjacji literackiej we współczesnej rodzinie. Praca magisterska, maszynopis, Bydgoszcz, WSP, 1990
- ¹⁷ M. Matuła: Tendencje w przebiegu inicjacji literackiej we współczesnej rodzinie. Praca magisterska, maszynopis, Bydgoszcz, WSP, 1990
- ¹⁸ M. Lubczyńska: Sposoby rozbudzenia i kształtowania zainteresowań czytelnictwem u uczniów klasy drugiej. Praca magisterska, maszynopis, Bydgoszcz, WSP, 1989
- ¹⁹ R. Janus: Sposoby rozbudzania i kształtowania zainteresowań lekturą szkolną w klasie trzeciej. Praca magisterska, maszynopis, Bydgoszcz, WSP, 1989
- ²⁰ M. Heyser: Działalność Biblioteki Publicznej w Sępólnie Krajeńskim w zakresie pobudzania czytelnicтва dzieci klas niższych. Praca magisterska, maszynopis, Bydgoszcz, 1990
- ²¹ I. Szymaniak: Działalność Biblioteki Szkolnej w Złotowie w zakresie pobudzania czytelnicтва dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Praca magisterska, maszynopis, Bydgoszcz, WSP, 1990
- ²² J. Kmieć: Znaczenie lektur szkolnych w zaspokajaniu potrzeb czytelniczych dzieci młodszych

- różnych środowisk. Praca magisterska, maszynopis, WSP, 1989
- ²³ I. Lublińska: Odbiór i wartościowanie utworów literackich przez dzieci klas początkowych. Praca magisterska, maszynopis, Bydgoszcz, WSP, 1990
- ²⁴ B. Oleksiak: Odbiór i wartościowanie utworów literackich przez dzieci klas początkowych. Praca magisterska, maszynopis, Bydgoszcz, WSP, 1990
- ²⁵ K. Lenartowska, W. Świętek: Lektura w klasach I-III, op.cit., s. 121-122.

SUMMARY

The article presents problems of research on reading and reading habit of junior children, carried out by the students of Elementary Teaching Department in the years 1988 - 1990. The results of the research prove it necessary to investigate a complex process of reading - a valuable implement of development of a child's personality.